

## THE RELIGIOUS RADIOGRAPHY OF POST-MAASTRICHT EUROPE WITHIN THE GLOBALIZATION ERA

Oliviu Petru Botoi, PhD Candidate, University „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

*Abstract: Faced with the complexity of globalization, felt present in all levels of socio-political and economic life, religion cannot remain immune. Every religion is experiencing the adverse effects of this process, but the most acute problem emerged within the "Christian Europe". Current religious Morphology of the old continent gave up, de facto and de jure, the roots that gave life, and took other socio-religious patterns. The first direction of globalizing tendentiousness is pagan syncretism, seen as a postmodern multiculturalist perspective. On the opposite, the antagonistic spread of the secular humanism seeks to destroy totally any religious conscience. And non-Christian religious fundamentalism expands aggressively inside the European borders along with the increasing number of Muslims. In this paper, we will present a systematic religious trend of the united Europe and offer an orthodox Christian view.*

**Keywords:** Christianity, globalization, syncretism, multiculturalism, secular humanism

### Introducere

O reflecție critică asupra fenomenului globalizării este aproape indispensabil legată de mecanismul producerii acestui fenomen, anume dialogul intercultural, și de anestezierea unei conștiințe identitare naționale care sfidează canonul globalizării. De bună seamă că geneza globalizării este tributară unor rațiuni de ordin politico-economic, iar scopurile ei se îndreaptă tot spre aceeași țintă. Aproape toate formele de globalizare pe care le-am putea identifica în istoria îndepărtată, dar și în cea recentă, pornesc din aceleași rațiuni. Setea de putere și controlul economic au creat marile imperii ale lumii, nicidecum altruismul, cunoașterea unor culturi noi și scoaterea lor din anonimat sau bucuria unui dialog al cunoașterii identității prin alteritate. Evident, apare firesc întrebarea: de ce lucrurile ar sta astăzi altfel? Și atunci, ca și acum, globalizarea nu a putut lăsa nevătămată conștiința religioasă a oamenilor, ci a încercat operații de remodelare a acesteia spre un model pseudo-comun. Oricare ar fi avantajele economice, sociale și politice ale globalizării, nu putem să nu deschidem o discuție onestă asupra dezavantajelor globalizării în ceea ce privește crezul personal religios al fiecărei persoane. Moto-ul Uniunii Europene, „unitate în diversitate”, s-a dovedit de mult a fi doar un simplu pretext al acceptului popular, ca demers democratic, însă în realitate lucrurile au căpătat nuanțe total opuse. Vom încerca să facem o radiografie a religiei noii Europe și a modelării pe care aceasta încă o suferă pe drumul morții.

### Tendenționismul și tezismul religiei în Europa

De-a lungul timpului, factorul religios a intrat de cele mai multe ori sub influențele nefaste ale unei manipulari de ordin socio-politico-economic. Prin religie întotdeauna s-a putut obține efectul scontat pentru promovarea unei anumite viziuni mundane, prin care se stabilește traseul de la reflecție la acțiune, și prin care se încheagă o colectivitate căreia i se

dictează sensurile și scopurile pentru care a fost creată.<sup>1</sup> Ținem să subliniem faptul că o astfel de înțelegere a religiei poate fi folosită doar pentru cei care privesc lucrurile din afara ei, urmărind prin religie avangarda unor demersuri de ordin socio-politic. Acesta nu este înțelesul fundamental al religiei<sup>2</sup> și nu vom avea în vedere o asemenea semantică, deoarece o socotim păguboasă pentru înțelegerea complexă a ființei religiei. Exprimându-ne în termeni neutri, dorim să surprindem religia înțeleasă ca „antiteză a împietății, maică a iubirii aproapei, ipostaziată, de regulă împodobită cu majusculă, așa cum i se cuvine unei virtuți”,<sup>3</sup> după cum o mai numeau încă cei din secolul al XVIII-lea. Lucrarea de față își propune o analiză a spațiului european, un continent legat indisolubil de creștinism.

Înainte de radiografierea creștinismului european la modul practic, prin participarea și adeziunea activă a creștinilor la viața religioasă, am dori să descriem contextul socio-politic și programul ideologic al Europei Unite. Problema capitală de care ne izbim este faptul că Europa nu mai dorește să fie creștină, negându-și originile care au stat la baza propriei geneze. În ceea ce privește construcția Europei, majoritatea filosofilor, istoricilor, sociologilor și teologilor considerau că spiritul european nu poate fi separat de spiritul culturii clasice grecești, civilizația romană (cu accentul pus pe dreptul roman, administrație și organizare politică) și de spiritualitatea și morala creștinismului.<sup>4</sup> Esența Europei s-a concretizat în creștinism, încât „acesta va fi receptat de către popoarele în mijlocul cărora va fi predicat de misionari drept un produs eminent european.”<sup>5</sup> Filosoful italian, Benedetto Croce, în eseu *Pentru ce nu putem să nu ne numim creștini*, afirma următoarele: „Creștinismul a fost cea mai mare revoluție pe care umanitatea a împlinit-o vreodată: atât de mare, atât de complexă și atât de profundă, atât de fecundă în consecințe, atât de neașteptată și atât de irezistibilă în realizarea sa, încât nu e de mirare că ea a părut sau că pare încă drept un miracol, o revelație de sus, o intervenție directă a lui Dumnezeu în lucrurile umane care au primit de la El o lege și o orientare complet noi.”<sup>6</sup> Sunt voci care afirmă că de fapt creștinismul a creat Europa, deoarece înaintea creștinării întregului teritoriu european nu se putea vorbi despre un continent stabil și încheiat.<sup>7</sup>

<sup>1</sup> Pentru o încadrare mai amplă a acestei idei și a modului în care poate fi înțeleasă religia în chimia realității sociale vezi Pierre Musso, *La religion du monde industriel. Analyse de la pensée de Saint-Simon*, L'Aube, La Tour d'Aigues, 2006.

<sup>2</sup> Emil Jurcan, *Lumea religioasă veche. Mesaje antice despre revelația pierdută*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003, p. 10. Pornind de la etimologia cuvântului, se explică natura și scopul religiei.

<sup>3</sup> René Rémond, *Religie și societate în Europa. Secularizarea în secolele al XIX-lea și XX. 1780-2000*, Traducere de Giuliano Sfichi, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 8.

<sup>4</sup> Vasile Boari, *Criza identității europene. De la „Sufletul Europei” la „Europa Tratatelor”*, în Sergiu Gherghina, George Jigla, Flore Pop, Ovidiu Pecican (editori), *Tratatul de la Lisabona. UE către reformă instituțională și consens*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2008, p. 23.

<sup>5</sup> Radu Preda, *Creștinismul pe harta dinamică a Europei. O abordare social-teologică*, în „Tabor”, nr. 2, 2008. (articol consultat pe [http://www.tabor-revista.ro/in\\_ro.php?module=content\\_full&id=10267](http://www.tabor-revista.ro/in_ro.php?module=content_full&id=10267))

<sup>6</sup> Vasile Boari, *art. cit.* p. 31. Benedetto Croce consideră creștinismul un eveniment total pentru istoria umanității, afirmând că nici o altă revoluție, nici una din marile descoperiri care au marcat epocile în istoria umană nu suportă comparație, ele par toate particulare și limitate, comparate cu ea. Toate, inclusiv acelea pe care grecii le-au făcut în poezie, în artă, în filosofie, în libertatea politică, iar Roma în drept... Și descoperirile care au urmat epocii moderne – care nu au fost nici particulare, nici limitate precum revoluțiile Antichității, ci au vizat omul întreg, sufletul însuși al omului – nu pot fi gândite fără revoluția creștină, într-o relație de dependență vizavi de aceea căreia îi revine primatul, pentru că ea a fost cea care a dat impulsul original, de care nu poate fi nici astăzi depedat.

<sup>7</sup> Al. Paleologu, *Moștenirea creștină a Europei*, Carte apărută cu binecuvântarea Î.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Ediție îngrijită de Fabian Anton, Cluj Napoca, Editura Eikon, 2003, pp. 82 sqq.

Europa post-maastricht a emis diferite tratate și documente prin care au lăsat Europei anumite valori universal recunoscute, au introdus altele străine spiritului european și au anihilat orice mențiune sau valoare creștină. Principalele tratate care au marcat destinul Uniunii sunt: Tratatul de la Maastricht care a pregătit realizarea uniunii monetare și a introdus concepte precum cetățenia europeană și politica externă comună a statelor U.E; Tratatul de la Amsterdam, Tratatul de la Nisa și Tratatul de la Lisabona.<sup>8</sup> Tratatul de la Maastricht prevedea în articolul 6, aliniatul 2 că Europa se angajează să respecte „drepturile fundamentale așa cum acestea sunt garantate prin Convenția Europeană privind Drepturile Omului și Libertățile Fundamentale, semnată la Roma în 1950 și așa cum rezultă din tradițiile constituționale comune statelor membre.”<sup>9</sup> Prevederile sunt destul de confuze, motiv pentru care au început demersurile pentru elaborarea unei Carte a Drepturilor Fundamentale ale U.E. Pentru elaborarea Cartei a fost constituită o Convenție, compusă din reprezentanți ai șefilor de stat și guverne, președintele Comisiei Europene și membri ai Parlamentului European și ai parlamentelor naționale. Această convenție a lucrat din decembrie 1999 și până în octombrie 2000 sub conducerea lui Roman Herzog.<sup>10</sup> Încă din primele încercări ale stabilirii textului lipsea orice referire la rădăcinile creștine (religioase) ale Europei. Au existat unele voci care au militat pentru introducerea unei referiri la moștenirea creștină a Europei, spre exemplu, papa Ioan Paul al II-lea, care, cu ocazia unei întâlniri cu președinții parlamentelor din statele membre UE, a afirmat la 24 septembrie 2000 că „în procesul de adoptare a unei noi Carte, Uniunea nu trebuie să uite că Europa este leagănul noțiunilor de persoană și libertate și că aceste noțiuni au apărut deoarece semințele creștinismului au fost plantate adânc în solul Europei”.<sup>11</sup> Nici textele de mai târziu, cum ar fi Convenția Europeană, nu au ținut seama de tezaurul spiritual al Europei, negând rădăcinile și formele ei de expresie, în ciuda unor instituții și personalități publice care au luat atitudine față de aceste fapte. În ceea ce privește implicarea României, precizăm și poziția oficială Bisericii Ortodoxe cu privire la preambulul Tratatului de instituire a unei Constituții pentru Europa, adoptată în ședința Sfântului Sinod din 4 martie 2003: „Statele membre și cetățenii Uniunii Europene, sunt conștienți de istoria lor și de valorile universale indivizibile ale demnității umane, egalității și solidarității, precum și ale moștenirii sale religioase, preponderent creștină”.<sup>12</sup>

Chiar dacă istoria recunoaște momente în care creștinismul a provocat „pagube sociale”, aceasta s-a petrecut datorită aceleiași intenții profane de a înțelege sensul adevărat al creștinismului. În structura genetică a Europei creștinismul rămâne o valoare capitală, exercitând o funcție vitală în existența sa. „Dacă europenii își revendică o identitate distinctă, dacă mai au orgoliul unei diferențe specifice și ambiția de a conta în noile aranjamente geopolitice, atunci vor fi nevoiți să-și amintească de unde vin și să reintegreze în canonul lor fundamental ideea creștină. Creștinismul depășește cadrul european – atât ca difuzare, cât și ca stil. Există un creștinism în afara Europei. Dar poate exista o Europă în afara

<sup>8</sup>\*\*\**Tratatele U.E. Texte integrale*, (texte consultate la adresa web [http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index\\_ro.htm](http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_ro.htm))

<sup>9</sup> Radu Carp, *Controverse teologico-politice în cadrul Uniunii Europene*, în Miruna Tătaru Cazaban, *Teologie politică de Sfinții Părinți la Europa Unită*, Introducere de Mihai Șora, București, Editura Anastasia, 2004, p. 286.

<sup>10</sup>*Ibidem.*, p. 286.

<sup>11</sup>Din discursul Papei Ioan Paul al II-lea *apud* Radu Carp, *op. cit.*, p. 289.

<sup>12</sup> Radu Carp, *art. cit.*, p. 305.

creștinismului? Deși religia lui Christos s-a născut în Asia Mică, Europa este creștină înaintea oricărui alt continent, iar primatul acesta se impune atenției, indiferent de unghiul de abordare: demografic, geografic, istoric, cultural, patrimonial, spiritual, misionar, filosofic, politic, economic și ecumenic.”<sup>13</sup> Probabil acest lucru nu poate fi înțeles întru totul dacă nu facem un minim efort de a anticipa efectele catalizatoare ale globalizării galopante, atât în sfera religiosului, cât și în cea a socialului. De bună seamă că există și un demers prin care putem descoperi globalizarea ca un factor al universalității, care cu sau fără voia noastră rămâne valabil și veridic, fie că acceptăm, fie că neglijăm acest privilegiu al percepției armoniei cosmice.<sup>14</sup>

Ajungând la modul practic și realist prin care putem radiografia religia Europei astăzi, suntem de părere că ar trebui să evidențiem cel puțin încă două tendințe evidente. Prima este aceea a unui sincretism religios postmodern prin care fenomenul religios și caracteristicile lui devin „elemente opționale de consum”, care se vând și se cumpără, se importă și se exportă la poalele turnului Babel. Cea de-a doua tendință este cea promovată vehement de societățile umaniste seculare, care militează pentru un ateism ușor relativ sub masca unei pseudo-religiozități a rațiunii și puterii umane.

### **Mall-ul religios al Noii Europe – cosmetizarea sincretismului păgân prin multiculturalismul postmodern**

Ceea ce condamnă aieva creștinii cu o putere de mărturisire autentică, sau mai târziu alții cu o atitudine vecină fundamentalismului și fanatismului religios, devine astăzi pentru omul contemporan, nici mai mult nici mai puțin decât un mijloc de apropiere și de comunicare și comuniune a oamenilor, sau mai bine zis al civilizațiilor. Situația nu poate fi foarte ușor descrisă în câteva cuvinte, de aceea doar vom încerca în câteva rânduri să vedem care ar fi finalitatea unor asemenea acțiuni sincretiste sau multiculturaliste și cum ar putea îmbunătăți ele viața religioasă a omenirii. Termenul de sincretism este adesea întrebuințat în antropologie și în istorie făcând referire la „împrumutul, afirmarea sau integrarea conceptelor, simbolurilor ori practicilor unei religii sau tradiții într-o alta printr-un proces de selectare și armonizare.”<sup>15</sup> Deci, acest termen ar putea avea astăzi conotații pozitive pentru unii, dar negative pentru alții. Cei care își mărturisesc credința simt odată cu aceste manifestări ale globalizării o deviație atitudinală și doctrinară de la Adevărul revelat și păstrat până în zilele noastre de înaintașii lor care uneori au fost puși în situația de a-și sacrifica și viața pentru dreapta credință. Sincretismul este perceput „ca o încălcare a principiilor sau ca o încercare de a păstra unitatea cu prețul adevărului. Sincretismul este văzut ca o denaturare a Adevărului.”<sup>16</sup> Pe de altă parte însă, unii nu pot vedea în aceste fapte decât niște manifestări normale și

<sup>13</sup> Teodor Baconsky, *Europa creștină. Metoda cut& paste*, în Teodor Baconsky, Ioan I. Ică jr., Bogdan Tătaru-Cazaban, *Pentru un creștinism al noii Europe*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 15.

<sup>14</sup> Vezi Georgios I. Mantzaridis, *Globalizare și universalitate. Himeră și adevăr*, Traducere de Preot Prof. Dr. Vasile Răducă, București, Editura Bizantină, 2002.

<sup>15</sup> J. Berlin, *The Syncretic Religion of Lin Chao-En*, New York: Columbia University Press, 1980, p. 9, *apud*. Peter van DerVeer, *Sincretism, multiculturalism și discursul toleranței (Syncretism, multiculturalism and the discourse of tolerance)*, în „Journal for the Study of Religions & Ideologies”, anul II, nr. 5, summer, 2003, p. 4.

<sup>16</sup> Peter van DerVeer, *Sincretism, multiculturalism și discursul toleranței (Syncretism, multiculturalism and the discourse of tolerance)*, în „Journal for the Study of Religions & Ideologies”, anul II, nr. 5, summer, 2003, p. 5.

necesare pentru lumea în care trăim. Mărturisirea vehementă a credinței se transformă în fanatism sau rea-voință de comunicare inter-culturală și inter-religioasă „pentru o lume mai bună.” Termenul a fost folosit pentru prima dată într-o dezbatere teologică care încerca să elimine diferențele teologice între confesiunile creștine<sup>17</sup> pentru a împiedica conflictele și a face loc dialogului.

Este foarte probabil ca aceste efecte religioase să apară și în urma Reformei, după o fărâmițare a unității Adevărului și mai ales sub presiunea unor concepții filosofice și psihologice care vizau factorul religios: teologia naturală și teologia sentimentală. Ambele abandonează conceptul de adevăr suprem și relativizează religia reducând-o doar la o manifestare naturală sau la o nevoie sentimentală a omului.

Oricum, orice formă de sincretism și multiculturalism nu lasă loc mărturisirii unui Adevăr suprem. Din această cauză, ca un efect al globalizării s-a ajuns la o relativizare a religiei, a credinței în mod special, în detrimentul unei atitudini ecumenice universaliste în care sunt acceptate și recunoscute cele mai exotice atitudini, ritualuri și credințe religioase.

În acest context Europa a început să tolereze mai întâi, apoi să accepte firesc, apoi chiar să adopte fenomene străine duhului ei. Contextul nu se petrece oficial, ci pe nesimțite. Monografierea stării de fapt a Europei religioase ne certifică faptul că suntem aproape în mijlocul unui proces de remodelare debordantă a religiei creștine. Un studiu efectuat pe o scară largă în statele europene ne avertizează de schimbările care se petrec „în interiorul Bisericii sau al ca obiect Bisericele însele.”<sup>18</sup> Popoarele Europei nu au renunțat total la învățăturile fundamentale ale creștinismului, „dar participarea la ritualurile religioase și legătura altădată expresă dintre credință și apartenența eclezială au intrat în regres. Creștinii cred încă în propozițiile capitale (existența lui Dumnezeu, divinitatea lui Iisus Christos, prescripțiile Decalogului), dar frecventează mult mai rar formele de cult și selectează principiile morale în funcție de o mentalitate anti-doloristă, hedonistă, orientată spre convingerea că fericirea terestră este un drept și că sancțiunile postume (infernul) sunt, de fapt, produse culturale expirate.”<sup>19</sup> Acest *lifestyle* este spart uneori de grupuri aproape fanatizate care practică forme extreme, acuzând vehement ordinea socială, dar mai mult creștinismul care fusese așezat oarecând în tihnă în inima Europei.<sup>20</sup> Pe lângă aceasta apare din ce în ce mai des adoptarea unor ritualuri și elemente doctrinare complet străine spațiului european, cum ar fi reîncarnarea, yoga, elemente de paranormal, etc..

Mondializarea perspectivei religioase și masca unității în diversitate, aspecte accentuate și mediatizate în orientările culturii și ideologiei contemporane, nu fac altceva decât să ne pună înaintea, după un „botez terminologic”, principalele puncte dogmatice și de esență ale religiilor, cu morfologii alterate și aspecte de conținut nuanțate tendențios. Cu un minimum efort ne putem aduce aminte de cel mai vizionat documentar din istoria internetului,

<sup>17</sup> J. H. Kamstra, *Syncretisme*, Leiden: E. J. Brill, 1970, *apud*. Peter van DerVeer, *Sincretism, multiculturalism și discursul toleranței* (*Syncretism, multiculturalism and the discourse of tolerance*), în „Journal for the Study of Religions & Ideologies”, anul II, nr. 5, summer, 2003, p. 5.

<sup>18</sup> Teodor Baconsky, *op. cit.*, p. 27.

<sup>19</sup> *Ibidem.*, p. 27.

<sup>20</sup> Aici este vorba despre mișcările neoprotestante radicale, cum ar fi martorii lui Iehova, mormonii sau alte denominațiuni extremiste.

cu un subiect controversat care a neliniștit foarte multă lume, *Zeitgeist Film Series*<sup>21</sup>, precum și documentarul fostului preot catolic și profesor de teologie, Dr. Miceal Ledwith, numit *Cum a devenit Iisus un Christos. Anii ascunși*, apărut în 2006.

Această relativizare a credinței personale prin promovarea unui nou panteon al credințelor din întreaga lume nu este decât o fază în anihilarea unei conștiințe religioase asumate. Europa antică s-a confruntat cu aceeași problemă în vremea Imperiului Roman, un imperiu destul de receptiv la orice formă de religiozitate, dacă aceasta încerca să se încadreze în tiparele unei ideologii și etici auxiliare sistemului politic. Acest fapt a atras după sine o indiferență față de orice divinitate, trecându-se la tentația hedonistă și la încrederea umanistă. Primii creștini nu au făcut nici o concesie de la adevărata credință, și chiar dacă Dumnezeu lor nu a intrat (voit) în panteonul roman, a reușit să învingă întreg spiritul sistemului de drept și de administrație romană și mai apoi să ofere Europei o nouă structură care i-a dăruit un specific unic și nobil pentru două milenii de ani. Noua Europă adună toate divinitățile lumii, le propune și le vinde ca instrumente care țin doar de moda diversificării și cunoașterii unor noi culturi, ca forme exotice și ca mofturi interculturale. Divinitatea nu poate fi una de sezon, sau una „făurită” după ideologiile politico-sociale, deoarece, în acest fel, nu poate să astâmpere setea de sens și se dumnezeie a omului, de care fie sau nu conștient, tot are nevoie; iar dacă nu o poate afla în credința pe care o moștenește ca un fond genetic al neamului, o va căuta în altă parte, părăndu-i-se, la un moment dat, că a aflat-o.

Unul dintre cei mai curați apărători ai propriei credințe și ai demnității românești, Valeriu Gafencu, închis și mort în temnițele comuniste, numit de către Nicolae Steinhardt, Sfântul închisorilor, a ajuns la cele mai înalte simțiri spirituale, după cum mărturisesc toți care l-au cunoscut în închisori.<sup>22</sup> Acesta a alcătuit un îndreptar de spovedanie în care avertiza asupra pericolului de a considera alți dumnezei, fiind deopotrivă egali cu Iisus: „Nu cumva crezi că unii oameni sunt mari și au valoarea pe care a avut-o Mântuitorul? Exemplu: filosofii sau șefii de religii.”<sup>23</sup> Europa a trecut de două decenii de la a fi de acord cu afirmarea propriei credințe, tocmai de aceea a modificat sistemul educațional, introducând ideea distanțării de propria credință și „formării critice” față de orice „credință închisă.”<sup>24</sup> Conservarea și practicarea propriei credințe și afirmarea acesteia în fața altora devine uneori chiar un caz damnabil și amendabil, ca să nu mai vorbim de ideea de martiriu pentru credința în Dumnezeu care este văzută ca o formă de contra-cultură. Așa cum am mai afirmat în cele spuse până acum, cadrul actual european nu este departe de cel de la începutul primului mileniu, în care credința de foc a creștinilor a salvat și a dat viață unui întreg continent, creând o religie și o cultură unică și irepetabilă în istoria lumii. În Imperiul Roman „tolerarea zeilor celorlalți și

<sup>21</sup> Documentar realizat de către americanul Peter Joseph și lansat în serii între anii 2007-2011. Ideea documentarului pornește de la ipoteza conform căreia toate sistemele religioase constituie un mit care se avatarizează în diferite momente ale istoriei generând noi religii care de fapt pornesc din aceeași structură mitică.

<sup>22</sup>\*\*\**Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu, adunate și adnotate de monahul Moise*, Cu binecuvântarea și un cuvânt înainte al Înalț Prea Sfințitului Andrei Arhiepiscop al Alba Iuliei, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2007.

<sup>23</sup>*Ibidem.*, p. 317.

<sup>24</sup>EKD (Evangelische Kirche in Deutschland ed.), *Identität und Verständigung Standort und Perspektiven des Religionsunterrichts in der Pluralität*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 1994, 5.2.1. apud. Corinna Delkeskamp-Hayes, *Viața euharistică și martiriul creștin: punerea sub semnul întrebării a etosului secular al Europei*, în „Eucharist and Martyrdom. From the ancient catacombs to the communist prisons”, Proceedings of 13<sup>th</sup> International Symposium on Science, Theology and Arts (ISSTA 2014), Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014, p. 69.

recunoașterea împăratului erau indispensabile în proiectul religios sincretic Pax Romana. Accentul se pune pe o viziune multiculturală, politeistă a diversității și a diferențelor religioase și morale. Creștinismul însă a respins, ceea ce a fost pentru Imperiul greco-roman țesătura importantă și diversă a culturilor locale.<sup>25</sup>

Tot în această sferă a noilor orientări religioase europene se situează și promovarea neo-păgânismului european care neagă creștinătatea Europei și accentuează substratul păgân al creuzetului european de dinaintea erei noastre, în special cel germanic și saxon. De asemenea, formele druismului, magiei și ritualurile mișcărilor religioase precreeștine.<sup>26</sup>

Altă formă sincretistă care este foarte prezentă în spațiul european este creșterea numărului mahomedanilor și conservarea credinței islamice în fața provocărilor Europei. Ideea prozelitistă islamică în Europa pornește de la stabilirea unei legături puternice între islam și creștinism, anume Iisus Hristos. Dumnezeu creștinilor, Iisus Hristos este considerat un profet al islamului, profetul de dinaintea lui Mahomed, pentru unii aproape egal cu acesta din urmă. Din aceleași idei prozelitiste, islamul se proclamă o religie care le cuprinde și pe celelalte două religii monoteiste, religii ale cărții: iudaismul și creștinismul.

### **Umanismul secular – paradigma unei pseudo-religii**

Postmodernitatea târzie anunță o altă realitate care de această dată nu neglijează și schimbă orientarea religioasă a omului european, ci își propune din capul locului să distrugă până la origini sentimentul religios. Ținta umaniștilor implică și atrage după sine numeroase acțiuni împotriva religiei, a clerului și a Bisericii în general. Deși de cele mai multe ori umanismul ne este recomandat ca nefiind altceva decât ateism, totuși el tinde mai mult spre un antropocentrism, prin care Dumnezeu este înlocuit de valoarea și inteligența umană. Spațiul doctrinar al religiozității ființiale omului<sup>27</sup> este umplut cu încrederea egoistă în puterea rațiunii și progresului social.

Unul dintre cei mai reprezentativi teologi și duhovnici ai secolului al XX-lea, care nu a fost deloc străin de duhul european din secolul în care a trăit, a descris foarte subtil această autonomizare a antropologicului în fața Divinității de care este „dependent.” „Evoluția ulterioară a Umanismului avea să se lege cu o crescândă rupere de Dumnezeu și cu cultul omului: totul era în funcție de om, el fiind cea mai înaltă valoare în viața cosmică. Nu este greu a discerne în această mișcare a «renașterii», căderea cea din Rai, cu o înnoită putere, în istoria omenirii. Tot umanismul, în vârtutea parțială și mai deplinei îndepărtări de Dumnezeu,

<sup>25</sup>H. W. Parke, *Festivals of the Athenians*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1977; M. Beard, J. North, & S. Price, *Religions of Rome*, 2 vols., Cambridge University Press, Cambridge, 1998, *apud* H. Tristram Engelhardt, jr., *Martirii – un caz de incorectitudine politică de nesuportat: a trăi după Richard Rorty*, în „Eucharist and Martyrdom. From the ancient catacomb to the communist prisons”, Proceedings of 13<sup>th</sup> International Symposium on Science, Theology and Arts (ISSTA 2014), Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014, p. 49.

<sup>26</sup>Emil Jurcan, *Neopăgânismul Europei la început de mileniu al treilea – o provocare pentru credința creștină autentică*, în „Identitate creștină și dialog în noul context european”, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2006, pp. 174-192.

<sup>27</sup>Vezi Christos Yannaras, *Contra religiei*, Traducere din limba greacă de Tudor Dinu, Prefață de Sorin Dumitrescu, București, Editura Fundației Anastasia, 2011. (Oricât ar fi progresat în cultivarea intelectuală, în gândirea critică ori cunoașterea științifică, pentru viața sa omul va recurge în mod instinctual în fața unei primejdii la un protector supranatural. p. 14)

înjosește nivelul omului și el devine «produsul naturii», supusul stihiiilor cosmosului făcut și, în același timp, al ideilor lui abstracte.»<sup>28</sup>

Pornind de la trăsăturile Umanismului renescentist care nu se exprima ca o revoltă împotriva religiei, ci mai degrabă ca o ieșire de sub imperiul exagerat al normei, caracteristicile atitudinii secular-umaniste sunt: suspiciune față de orice ierarhie obiectivă a valorilor, nevoia de a șterge relația unuia cu mediul obiectiv al altcuiva prin acțiunea autonomă a conștiinței de sine, de asemenea, puterea cuvântului rostit ca atare, încrederea în efectele vorbirii între om și om - toate acestea, și nu o ontologie specifică a adevărului. Cu toate acestea, se desprinde de asemenea o nouă atitudine față de istorie: istoria devine suma totală a diferitelor forme ale experienței umane. Este în judecarea acestor forme (și nu în judecarea evenimentelor istorice, deși studiul lor nu este deloc neglijat), că o noțiune nouă a umanității este concepută, gândirea istorică este formată și problema de decizie morală este dezvoltată.<sup>29</sup>

Umanismul secular a devenit o modă în lumea politicului și a showbizz-ului internațional, deoarece ambele „caste”, înrudite ca semnificație, încearcă să agreseze publicul larg cu pretenția obiectivității și imparțialității de orice natură.

Noua ordine socio-religioasă pe care umaniștii urmăresc să o desăvârșască începe să prindă contur. După secole în care s-a secularizat simțitor relația dintre Stat și Biserică, se încearcă încă și mai mult. S-a încetățenit un model comun al religiei în Europa<sup>30</sup> care încă mai face față pentru o vreme presiunilor umaniste, anume: „Statul este neutru față de varietatea de subiecte individuale de ordin religios; un sub-sector religios iese în evidență în cadrul sectorului public. Acesta are înțelesul de arie protejată și, în interiorul său, subiecte colective de ordin religios sunt libere să acționeze în contextul existenței unor avantaje substanțiale, prin comparație cu acele subiecte colective care nu au o natură religioasă. Statul are dreptul să intervină în acest domeniu religios doar pentru a vedea dacă judecătorii respectă regulile jocului și nu ies în afara limitelor terenului de joc.”<sup>31</sup>

În Apusul Europei, creștinismul s-a transformat treptat în umanism. Multă vreme și cu perseverență, occidentalii l-au restrâns pe Dumnezeu-om, iar în cele din urmă l-au micșorat într-un om, în omul infailibil al Romei și în nu mai puțin infailibilul om al Berlinului. În acest fel s-a ivit, pe de o parte, umanismul creștin apusean maximalist care răpește totul lui Hristos și, pe de altă parte, umanismul creștin apusean minimalist (protestantismul), care așteaptă de la Hristos tot ce poate fi mai puțin și adesea nimic. În amândouă, ca valoare supremă și ca

<sup>28</sup>Arhimandritul Sofronie, *Nașterea întru Împărăția cea neclătită*, Traducere din limba rusă de Ierom. Rafail (Noica), Tipărită cu binecuvântarea Înalt Preasfințitului Andrei Arhiepiscop al Alba Iuliei, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003, p. 135.

<sup>29</sup>Richard Hoenigswald, *On Humanism*, în „Philosophy and Phenomenological Research”, Vol. 9, No. 1, Sep. 1948, p. 43. (<http://www.jstor.org/stable/2103850>)

<sup>30</sup>Silvio Ferrari, *The New Wine and the Old Cask: Tolerance, Religion, and the Law in Contemporary Europe*, în Andras Sajo, Shlomo Avineri, *The Law of Religious Identity: Models for Post-Communism*, Kluwer, The Hague, 1999, pp. 2-3.

<sup>31</sup>Radu Carp, *Stat, Biserică, cetățean – în căutarea unui model european al religiilor*, în Teodor Baconsky, Ioan I. Ică jr., Bogdan Tătaru-Cazaban, *Pentru un creștinism al noii Europe*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 294.

ultim criteriu, în locul Dumnezeuului-om este plasat omul. ..S-a săvârșit în felul acesta trista îndreptare (correctio) a Dumnezeuului-om, a operei Lui și a învățăturii Lui.”<sup>32</sup>

Cu insistență și cu un continuu efort, papismul s-a străduit să înlocuiască pe Dumnezeuul-om cu omul până când în dogma despre infailibilitatea omului, Dumnezeuul om a fost înlocuit pentru totdeauna de către omul infailibil. Prin această dogmă omul a fost declarat mai presus nu doar decât omul, ci și decât Sfinții Apostoli, Sfinții Părinți sau mai presus de Sinoadele Ecumenice. După cum am putut vedea sensul teologic al umanismului religios poate aluneca într-un umanism papist sau într-unul laicizat lipsit de dimensiunea mistică și de autoritate. În aceste condiții s-a petrecut oarecum dez-întruparea Dumnezeuului celui întrupat, dez-divino-umanizarea Dumnezeuului-om.

Nici România nu este ferită de ideologia umanistă care a devenit o voce foarte agresivă și militantă în ultimii ani. Prin diferite asociații și mijloace media care promovează ideea umanistă s-a încercat de nenumărat ori, și încă se continuă, scoaterea religiei din școli și eliminarea oricăror simboluri religioase cu valoare națională. Și umanismul din România se conturează din ce în ce mai mult ca o pseudoreligie.<sup>33</sup>

Începând cu anii '60, se observă numeroase studii care au demonstrat rădăcinile creștine ale umanismului, chiar așa cum fusese el înțeles, în diferite moduri, până atunci. Așa cum am mai amintit până acum, Henri de Lubac a arătat hristocentrismul gândirii lui Erasmus din Rotterdam, examinând interpretările care până atunci considerau ideile erasmienne începuturile secularizării.<sup>34</sup> Opera erasmiană și-a propus o restaurare a naturii umane printr-o cunoaștere transformatoare a Scripturii, față de ceea ce propunea scolastica seacă a epocii. Reabilitarea fundamentului creștin al umanismului în general, este fructul unei evoluții care se înrădăcinează în reacția teologiei rusești față de naturalismul naturalist al Occidentului spre sfârșitul secolului trecut. De la Feodor Mihailovici Dostoievsky sau Alexis Khomiakov la Vladimir Soloviov, Paul Evdokimov și Sergiu Bulgakov, toți acești gânditori au oferit Europei o nouă viziune asupra lumii.<sup>35</sup> Unul dintre aceștia, Nicolae Berliaev, a devenit principalul propagator al criticii umaniste, fiind favorizat de lungul său exil și de legăturile familiale cu Franța. Lecturile sale din Sfântul Grigorie de Nazianz și din Sfântul Grigorie de Nyssa, meditația la dogma calcedoniană care reprezenta divinul și umanul „unite fără amestecare, fără schimbare, nedespărțite” l-au făcut să descopere sursele spiritualității ortodoxe al cărui scop este deificarea (theosis) omului. Această viziune este în centrul operei sale pe care a publicat-o în anul 1916: *Sensul actului creator: eseu de înțelegerea omului*. Se prezintă revelația ca o întâlnire a celor doi poli. Dacă proiectul lui Dumnezeu era să atragă la El toți oamenii, umanitatea suportă o convertire care își transcende propria ontologie.

<sup>32</sup>Sfântul Iustin Popovici, *Om și Dumnezeu-om. Abisurile, și culmile filosofiei*, Studiu introductiv și traducere de Pr. prof. Ioan Ică și Diac. Ioan I. Ică jr., Prefață de pr. Prof. Ioannis N. Karmiris, Postfață de Panayotis Nellas, Tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Galaction, Arhiepiscopul Alexandriei și Teleormanului, București, Editura Sophia-Editura Cartea Ortodoxă, 2010, p. 32.

<sup>33</sup>Vezi de exemplu ordinarea umaniștilor pentru diferite ceremonii pentru copii (botezuri) sau pentru adulți (căsătorii.) <http://www.ceremoniiumaniste.ro/ceremonii.html> accesat în data de 08.05.2014.

<sup>34</sup>\*\*\**Dictionnaireoecumenique de la mission. Cent mots pour la mission*, Sous la direction de Ion Bria, Philippe Chanson, Jacques Gadile, Marc Spindler, Paris-Geneve-Yaounde, LesEditions du Cerf, Labor et Fides, Leseditions CLE, 2003, p. 147.

<sup>35</sup>*Ibidem.*, p. 148.

## Concluzii

După cum am putut identifica și în cele spuse până acum în cele prezentate, am putut observa complexitatea fenomenului tratat. Cu siguranță oferirea unor soluții la problemele și provocările Europei mileniului al III-lea nu poate fi deloc ușoară și rezolvată în termeni teoretici. În urma unei radiografii religioase atente, în cazul Europei nu se poate vorbi despre un diagnostic paliativ, ci despre o eutanasiere (in)conștientă.

Ideologia religioasă a Europei pledează pentru concepte și susține acțiuni care reduc creștinismul la „o relicvă îngropată într-un cimitir ascuns”, încurajează sincretismul religios doar ca formă a diversității și relativizării credinței, accentuează puterea umanului ca substitut al divinului, în orice împrejurare. Considerăm că șansa unei redresări poate sta într-o rețetă ortodoxă. Această rețetă mai subliniază încă o dată valoarea eternă a omului ca persoană unică, chemată să ajungă printr-o devenire spirituală complexă la „chipul dumnezeirii”, cu care încă de pe acum poate trăi în comuniune, dialog și iubire.<sup>36</sup> Altă dimensiune a creștinismului, care astăzi nu mai are nici o valoare pentru Europa, este Euharistia asumată într-o viață spirituală activă. Euharistia nu îngrădește credința creștină în statisticile și convenționalitatea unei moșteniri care trebuie preluată ca atare, ci transformă religia într-un eveniment eclesial.<sup>37</sup>

## BIBLIOGRAFIE:

\*\*\**Dictionnaireoecumenique de la mission. Cent mots pour la mission*, Sous la direction de Ion Bria, Philippe Chanson, Jacques Gadile, Marc Spindler, Paris-Geneve-Yaounde, LesEditions du Cerf, Labor et Fides, Leseditions CLE, 2003.

\*\*\**Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu, adunate și adnotate de monahul Moise*, Cu binecuvântarea și un cuvânt înainte al Înalț Prea Sfințitului Andrei Arhiepiscop al Alba Iuliei, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2007.

\*\*\**Tratatele U.E. Texte integrale*, (texte consultate la adresa web [http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index\\_ro.htm](http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_ro.htm))

BACONSKY, Teodor, *Europa creștină. Metoda cut& paste*, în Teodor Baconskz, Ioan I. Ică jr., Bogdan Tătaru-Cazaban, *Pentru un creștinism al noii Europe*, București, Editura Humanitas, 2007, PP. 7-62.

BOARI, Vasile, *Criza identității europene. De la „Sufletul Europei” la „Europa Tratatelor”*, în Sergiu Gherghina, George Jigla, Flore Pop, Ovidiu Pecican (editori), *Tratatul de la Lisabona. UE către reformă instituțională și consens*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2008.

CARP, Radu, *Controverse teologico-politice în cadrul Uniunii Europene*, în Miruna Tătaru Cazaban, *Teologie politică de Sfinții Părinți la Europa Unită*, Introducere de Mihai Șora, București, Editura Anastasia, 2004.

CARP, Radu, *Stat, Biserică, cetățean – în căutarea unui model european al religiilor*, în Teodor Baconskz, Ioan I. Ică jr., Bogdan Tătaru-Cazaban, *Pentru un creștinism al noii Europe*, București, Editura Humanitas, 2007, pp. 279-354.

<sup>36</sup>Ioannis Zizioulas, *Comuniune și alteritate. Ființarea personal-ecclesială*, Traducere din limba engleză de Pr. Dr. Liviu Barbu, București, Editura Sophia, 2013.

<sup>37</sup>Vezi Christos Yannaras, *op. cit.*

- DELKESKAMP-HAYES, Corinna, *Viața euharistică și martiriul creștin: punerea sub semnul întrebării a etosului secular al Europei*, în „Eucharist and Martyrdom. From the ancient catacombs to the communist prisons”, Proceedings of 13<sup>th</sup> International Symposium on Scienc, Theologyand Arts (ISSTA 2014), Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014, pp. 63-87.
- ENGELHARDT, H. Tristram, jr., *Martirii – un caz de incorectitudine politică de nesuportat: a trăi după Richard Rorty*, în „Eucharist and Martyrdom. From the ancient catacombs to the communist prisons”, Proceedings of 13<sup>th</sup> International Symposium on Scienc, Theologyand Arts (ISSTA 2014), Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014, pp. 41-61.
- HOENIGSWALD, Richard, *On Humanism*, în „Philosophy and Phenomenological Research, Vol. 9, No. 1, Sep. 1948, p. 43. (<http://www.jstor.org/stable/2103850>).
- JURCAN, Emil, *Lumea religioasă veche. Mesaje antice despre revelația pierdută*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003.
- JURCAN, Emil, *Neopăgânismul Europei la început de mileniu al treilea – o provocare pentru credința creștină autentică*, în „Identitate creștină și dialog în noul context european”, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2006, pp. 174-192.
- MANTZARIDIS, Georgios I., *Globalizare și universalitate. Himeră și adevăr*, Traducere de Preot Prof. Dr. Vasile Răducă, București, Editura Bizantină, 2002.
- PREDA, Radu, *Creștinismul pe harta dinamică a Europei. O abordare social-teologică*, în „Tabor”, nr. 2, 2008. (articol consultat pe [http://www.tabor-revista.ro/in\\_ro.php?module=content\\_full&id=10267](http://www.tabor-revista.ro/in_ro.php?module=content_full&id=10267) )
- REMOND, René, *Religie și societate în Europa. Secularizarea în secolele al XIX-lea și XX.1780-2000*, Traducere de GiulianoSfichi, Iași, Editura Polirom, 2003.
- ROSE, Serafim, *Ortodoxia și religia viitorului*, Trducere din limba engleză de Mihaela Grossu, Chișinău, Tipografia centrală Cartea Moldovei, 1995.
- Sfântul Iustin Popovici, *Omul și Dumnezeu-om. Abisurile, și culmile filosofiei*, Studiu introductiv și traducere de Pr. prof. Ioan Ică și Diac. Ioan I. Ică jr., Prefață de pr. Prof. Ioannis N. Karmiris, Postfață de PanayotisNellas, Tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Galaction, Arhiepiscopul Alexandiei și Teleormanului, București, Editura Sophia-Editura Cartea Ortodoxă, 2010.
- SOFRONIE, Arhimandritul, *Nașterea întru Împărăția cea neclătită*, Traducere din limba rusă de Ierom. Rafail (Noica), Tipărită cu binecuvântarea Înalt Preasfințitului Andrei Arhiepiscop al Alba Iuliei, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003,
- VAN DER VEER, Petter, *Sincretism, multiculturalism și discursul toleranței (Syncretism, multiculturalism and the discourse of tolerance)*, în „Journal for theStudy of Religions&Ideologies”, anul II, nr. 5, summer, 2003, p. 5.
- YANNARAS, Christos, *Contra religiei*, Traducere din limba greacă de Tudor Dinu, Prefață de Sorin Dumitrescu, București, Editura Fundației Anastasia, 2011.
- ZIZIOULAS, Ioannis, *Comuniune și alteritate. Ființarea personal-ecclesială*, Traducere din limba engleză de Pr. Dr. Liviu Barbu, București, Editura Sophia, 2013.